

”Diskusjonen” Huxley – Wilberforce 1860

En gjennomgang av gamle myter

Av Jostein Andreassen

Du har sikkert også funnet det ut – gamle myter er nesten umulig å utrydde. Og det fins en god del av dem innen evolusjonsbiologien. Det verste er at så få tilhengere av denne gjør noe med disse mytene, selv om de er usanne. Tvert imot, de fleste gjenforteller dem, og det med en viss triumf, trolig fordi de er skapt for å fremme deres sak. Sannhetsgehalten kommer åpenbart i andre rekke.

Huxley versus Wilberforce

Ta nå for eksempel den gjenstridige fortellingen om ”diskusjonen” mellom anatomen/paleontologen Thomas Henry Huxley (”Darwin`s bulldog”; 1825-1895, her i artikkelen ofte skrevet som THH) og biskopen i Oxford, Samuel Wilberforce (”Soapy [såpeglatte] Sam”; 1805-1873, her ofte skrevet SW). Denne skal ha funnet sted under det årlige møtet i the British Association of the Advancement of Science, den 30. juni 1860. Selve åstedet var den største salen i et nytt bygg, Oxford University Museum of Natural History.

Utenfor museet er faktisk reist en minnestein over hendelsen, hvor det står: *”On 30. June 1860 Thomas Henry Huxley, Samuel Wilberforce and others debated Charles Darwin`s Origin of Species in the Museum 1860 – 2010”*.

Det skal sies til tekstskapernes fordel denne gang at ordlyden er nøytral. Den har heldigvis også med i ordlyden ”and others” – det blir som regel helt oversett at det var mange som hadde ordet under ”diskusjonen”, og ikke bare slik som myten vil ha det til, nemlig biskopen, anatomen og skipperen på the ”Beagle”, kaptein FitzRoy.

Den engelske utgaven av Wikipedia framstiller det hele bl.a. slik, også ganske nyansert (J.A.s bemerkninger satt i klammer):

”Debatten har blitt kalt ”en av de store fortellingene i vitenskapens historie”, og den er ofte betraktet som det avgjørende øyeblikk for det at evolusjonen ble akseptert. Datiden gav den imidlertid bare noen få korte tilbakeblikk i avisene, og Brooke [en av dem som studert episoden nøyere] argumenterer at ”episoden forsvant nesten fullstendig fra den offentlige oppmerksomhet inntil den gjenoppstod i 1890-årene [altså over 30 år etterpå] som en hensiktsmessig hyllest til en nylig avdød helt innen vitenskapelig undervisning [Thomas Henry Huxley, som døde 1895]. Bemerk også at de samtidige beretningene til deltakerne ble stort sett [på 1890-tallet] erstattet av et slags utbroderte versjoner (se den mye senere tilføyelse til Huxleys bemerkning til Brodie, for eksempel) [Om dette, se nedenfor]. Den store populariteten til anekdoten i det 20. århundre skyldtes stort sett skiftende holdninger til evolusjon og anakronistisk nytolkning av de aktuelle hendelsene.” ⁱ

Myter stadfestes og fornyes

Ja, det går sannelig mange fantasifulle historier om denne diskusjonen. Og selv hørte jeg Nrk-radio utbrodere disse under et besøk i Oxford i forbindelse med Darwin-jubileet i 2009. Programmet ”Verdt å vite” (Nrk2; Ivar Grydeland) var på besøk i Oxford. Det ble en ny stadfesting av de gamle mytene der de – selvsagt – helt ensidig ble benyttet til å tale til fordel for evolusjonsbiologien og ”vitenskapen”, og der alle Darwins motstandere, også selvsagt, ble framstilt som dumme og bakstreberske. Forfatteren Lucas (se nedenfor) melder om det samme i et program om Darwin fra BBCs side, 12. og 15. desember 1978. At det også skjedde samme sted under Darwinjubileet 2009, er sannsynlig.

Jeg vil her peke på noen momenter om denne ”diskusjonen”, men først og fremst vise til kilder, så kan de interesserte undersøke saken selv. Mye av dokumentasjonen er forholdsvis lett tilgjengelig, og det er svært få av dem som tar sannhetsgehalten i mytene opp noenlunde grundig. Men noen gjør, og de er uthevet i litteraturlisten.

Håper det ikke er sant

La oss først ta for oss de mytene som er lettest å tilbakevise. Den første gjelder et utsagn som alle har hørt, som ”biskopsfruen” skal ha kommet med:

“Men da tilhørerne forlot salen, ble det hørt at fruen til biskopen av Worcester sa følgende til sin ledsager om sin mening om evolusjonsteorien: *La oss håpe det ikke er sant. Men hvis det er sant, la oss håpe [be om] at det ikke blir offentlig kjent.*” ⁱⁱ

Om denne historien kan en bare si: Den er rent vrøvl. Kilden lar seg ikke oppdrive. Det ser ut som om historien oppstod på 1890-tallet og siden har levd sitt eget liv. ⁱⁱⁱ

Kapteinen med bibelen

Så var det kaptein FitzRoy. Det er ikke måte på hvor latterliggjort denne dyktige, flotte mannen er blitt av evolusjonister. Det har tilsynelatende kun med hans religion å gjøre, som de delvis har pådyttet ham helt i strid med hva som kan dokumenteres. Konflikten mellom ham og Darwin om bord på the ”Beagle” blir også sterkt overdrevet samtidig som hans biblisistiske innstilling blir framhevet. Sannheten om akkurat det er som han selv sier i 1839: Under verdensomseilingen var han ikke noen troende person. ^{iv}

Usannhetene om kapteinen kulminerer i myten om hans opptreden under ”diskusjonen” i 1860. Der skal han ha reist seg under ”tumultene”, løftet en ”immense” bibel høyt over hodet og

innprentet forsamlingen heller å tro på Guds ord om skapelsen enn å basere seg på menneskelige teorier. ^v

Dette med at bibelen var så ”immense”, det går igjen hele tiden. ”Immense” betyr ”umåtelig stor”. Ingen tvil, han reiste seg virkelig nok og holdt opp en bibel, men var bibelen ”immense”? Har du noen gang sett en umåtelig stor bibel? En skjønner jo at dette er en banalisering, hvor store bibler finnes egentlig, hvor stor bibel kan et menneske klare å løfte? Dette er en ironisk bemerkning som fungerer som en latterliggjøring av mannen. Fordi han åpenbart trodde på Bibelen, skal han framstilles som et håpløst skrik fra fortiden. For finnes det i mange evolusjonisters øyne noe dummere enn å tro på Bibelen?

Kvinnen som besvimte

Så dette med at en kvinne besvimte under oppstyret som skal ha oppstått etter Huxleys innlegg. Noen ganger tillegges hun helt uetterrettelig også nevnte utsagn ovenfor om at ”dette måtte ikke bli offentlig kjent”. Men det er utvilsomt sant at en kvinne besvimte. ^{vi}

Herren har overgitt ham

Så kommer vi til utsagnet som er tillagt T. H. Huxley. For han tok ordet i ”debatten”, skal han ha hvisket til sin sidemann Sir Benjamin Brodie, presidenten i the Royal Society: ”The Lord hath [has] delivered him [biskopen] into mine hands.” ^{vii} Men utsagnet dukker faktisk først opp mer enn tre tiår senere. ^{viii}

Mer om ”debattantene”

Samuel Wilberforce var tredje sønn av William Wilberforce, en fremragende britisk politiker som ble særlig kjent for sin kamp mot

slavehandelen. Samuel W., biskop i Oxford fra 1845, var på sin side en glimrende taler som hadde ordet i sin makt. Engelsk Wikipedia betegner ham som "en av de største folketalerne i sin tid". Han var "en dominerende intellektuell kraft blant konservative anglikanere" (Gould.) På møtetidspunktet var han faktisk visepresident i the British Association, som arrangerte møtet. Han var kjent som en dyktig amatørgeolog og amatørornitolog. Lucas skriver at han var "litt av en ornitolog". Han "gikk ut i 1826 og tok en "first class" i matematikk og en "second" i klassiske vitenskaper" (eng. Wikipedia). Hans kritikk av Darwins bok "On the Origin of Species" (1859) står på dette nettstedet og er på hele 19 A-4-sider med liten skrift (ca. 19000 ord).

ix

Thomas Henry Huxley var i 1860 professor i naturhistorie ved the Royal School of Mines i London. Han var særlig kjent som en dyktig anatom og fysiolog. På 1840-tallet var han med HMS "Rattlesnake" på oppdagelsesferd på sørlige breddegrader. Da fungerte han som assistentlege, men ble etterhvert en allsidig biolog. Han hadde forsvart Darwins bok på en dyktig måte i "The Times" i 1859. Siden ble han kjent som "Darwin`s Bulldog". Fra ham stammer ordet "agnostiker". I 1863 skrev han boken "Evidence as to Man`s Place in Nature" der vi ser den aller første presentasjon av en rad med skjeletter fra ape til menneske, noe Darwin siden har helt urettmessig fått æren for. Norsk Wikipedia skriver lite om Huxley, men fremstiller ham som en som var "særlig kjent for sine voldsomme diskusjoner" med S.W.

Ape-spørsmålet

Dermed kommer vi til det mest interessante og mest omtalte emnet, Huxleys motsvar til biskop Wilberforces "ape-spørsmål". Hva sa egentlig biskopen? Og hva svarte egentlig Huxley? Gould stiller seg undrende til hele episoden. For å si det kort: han avviser det hele.

Vanligvis blir vi fortalt, sier Gould, at Huxley vant en utvetydlig og knusende seier, en nøkkelbegivenhet i Darwins triumf. Huxleys seier var et sentralt øyeblikk i kampen for vitenskap og fornuft og mot overtro og dogmer. Men det er ifølge Gould, ikke sant. Likevel, ifølge vitenskapshistorikeren James Moore, er "intet slag på 1800-tallet, unntatt Waterloo, bedre kjent".^x

Kildene spriker

Hva sier så de skriftlige rapportene om det som faktisk ble sagt? I sin kjente Darwin-biografi viser Desmond & Moore til vennens Hookers brev om episoden til Darwin og sier: "Hva Hooker ikke sier, var at biskopen, etter to timers kjedelige taler i et innelukket rom, prøvde å lette opp atmosfæren i møtet med en vits som tydelig bommet på blinken. Han snudde seg mot Huxley og spurte om det var på bestefarens eller bestemortens side at han nedstammet fra en ape."

^{xi}

Men det som sjelden nevnes, det er at biskopen i så fall viser tilbake til den harde diskusjonen Huxley hadde med sin hovedmotstander anatomen Richard Owen i the British Association to dager før, den 28. juni: "På seksjon D-møtet i Oxford ble en artikkel lest som berørte Darwins bok, og en intens debatt fulgte. Owen fremholdt sterkt at hjernen til en gorilla skilte seg mer fra hjernen til mennesket enn fra hjernen til selv det laveste i dyreriket." Dette var et angrep på Huxley, som svarte at de (konservative vitenskapsmenn og kirkeledere) hadde ikke noe å frykte dersom det skulle vise seg at aper var deres forfedre."^{xii}

Tre vinnere?

Det er interessant at Wilberforce mente han selv hadde vunnet "diskusjonen: "Så jeg kunne ikke unnsnippe og hadde en lang kamp med Huxley. Jeg synes jeg slo ham fullstendig".^{xiii}

Huxley mente derimot at han hadde vunnet.^{xiv}

Hooker var også av den mening at "debatten", det var det han som vant.^{xv} Han sier også interessant nok at Huxleys ord ikke kunne høres:^{xvi}

Grundig ettersett

En rekke forfattere har gått nøye gjennom det som finnes av litteratur om emnet og vurdert det i forhold til hva som egentlig må ha skjedd på møtet. Til sammen foretar de en overordentlig disseksjon av det hele: Brooke gjør det på 15 A-4-sider, Caudill har 34 boksider, Gauld 14 A-4-sider, Gigg: 4 A-4-sider, Gould: 16 boksider, Hesketh: 20 boksider, James: 23 boksider, Jensen: 25 boksider, Lucas: 15 A-4-sider og Stark: 6 boksider. Resultat: Legendene blir utsatt for et totalt slakt.^{xvii}

James har laget en større oversikt over alle kilder som finnes over episoden. Han nevner 12 brev og dagbøker, 14 samtidige aviser og tidsskrifter (hvorav svært få ingen nevner "episoden" i det hele tatt) og 35 senere tekster og brev.^{xviii} Den kjente vitenskapshistorikeren (som er positiv til evolusjonsteorien) Michael Ruse skriver:

"I vitenskapshistorien rager den [legenden om Huxley/Wilberforce] opp til der Arkimedes stiger opp i badekaret og til der den gamle Galileo bøyer seg ned på kne og tilbakekaller sin kopernikanske lære ... ". (...) "Ta for eksempel sammenstøtet mellom Wilberforce og Huxley. Som en begynnelse, der var visselig ikke den dramatikken og sterke opposisjonen som jeg gav i avsnittet i begynnelsen av denne prologen – et avsnitt, tilfeldigvis hentet fra [Leonard] Huxleys Liv og Brev som er utført av en pliktoppfyllende sønn. Rapporter fra samtiden antyder imidlertid heller at alle hygget seg veldig og at alle gikk glade og fornøyde videre til middag etterpå. Det er bare senere at denne historien ble omgjort til den ultimate kampen for vitenskapens sjel uansett hva det kostet og på bekostning av sannheten .. " ^{xix}

Så altså, det er ikke mye igjen av legenden om “diskusjonen” mellom Huxley og Wilberforce. ^{xx}

Litteratur:

Appleman, Philip (ed.): “Darwin. A Norton Critical Edition” 1970, side 423

Atheneum: Det som menes å være relevant for denne saken i referatet til “Atheneum”, er gjengitt i Burkhardt et al 1993:590ff.

Bowler, Peter J.: “Charles Darwin. The Man and his Influence” (1996), side 157

Ibid.: “Evolution. The History of an Idea” (1989), side 196

Ibid.: “Monkey Trials & Gorilla Sermons. Evolution and Christianity from Darwin to Intelligent Design” (2007), side 102ff.

Brent, Peter: “Charles Darwin. A Man of Enlarged Curiosity” (1981), side 434ff.

Brix, H. James: “Theories of Evolution” (1984)

Brooke, John Hedley: “Science and Religion. Some Historical Perspectives” (1991), side 40f., 49f., 275

Brooke, John Hedley: [‘The Wilberforce-Huxley Debate: Why Did it Happen?’ \(Available online.\)](#)

Se også: <http://www.st-edmunds.cam.ac.uk/faraday/CIS/brooke/index.html>

Browne, Janet: “The Power of Place. Volume II of a Biography [of Charles Darwin]” (2002), side 122

Burkhardt, Frederick et al (eds.): “The Correspondence of Charles Darwin”, Volume 8, 1860” (1993), side 270; 590;

Caudill, Edward: “Darwinian Myths. The Legends and Misuses of a Theory” (1999), side 27ff.

Darwin, Francis (ed.): “Life and Letters of Charles Darwin” (1887), Vol. II, side 320ff.

Ibid.: “Charles Darwin – His Life Told ...” 1892 (reprint), side 250ff.

Dennett, Daniel: “Darwin`s Dangerous Idea: Evolution and the Meanings of Life” 1995, side 336

Desmond, Adrian & Moore, James: "Darwin. The Life of a tormented Evolutionist" (1991)

Desmond, Adrian: “Huxley: From Devil`s Disciple to Evolution`s High Priest” (1997)

Desmond, Adrian, and James Moore: “Darwin” (1991)

Ellegård, Alvar: "Darwin and the General Reader. The Reception of Darwin's Theory of Evolution in the British Periodical Press 1859-1872" (1990), side 67f.

Gauld, Colin: <http://www1.umn.edu/ships/updates/wilbrfrz.htm>

Gauld, C.F.: "Wilberforce, Huxley and the use of history in teaching about evolution. The American Biology Teacher" 1992, 54, 406-410.

Gould, Stephen Jay: "Knight Takes Bishop?" in: "Bully for Brontosaurus. Reflections in Natural History" (1991, side 385ff.)

Hesketh, Ian: "Of Apes and Ancestors. Evolution, Christianity, and the Oxford Debate" (2009), side 76ff.

Hooker, J.D., Hooker, H. S., Huxley, L (eds): "Life, Letters of Sir Joseph Dalton Hooker ...", 1917 (reprod. u.å.), vol I, side 520ff.

Hull, David L. (ed.): "Darwin and his Critics. The reception of Darwin's Theory of Evolution by the Scientific Community" (1973), side 171ff. (Richard Owens kritikk, som diskuterte med THH om bl.a. apens hjerne og den evtuelle forskjell fra den menneskelige to dager før biskopens "diskusjon" med THH.)

Huxley, Leonard (ed.): "Life and Letters of Thomas Henry Huxley". Volume I-III, (2012)

Irvine, William: "Apes, Angels, and Victorians: Darwin, Huxley, and Evolution" 1955, side 6f.

James, Frank A. J. L: "An "Open Clash between Science and the Church"?: Wilberforce, Huxley and Hooker on Darwin at the British Association, Oxford, 1860". In: Knight, David M. and Eddy, Matthew D. (eds.): "Science and Beliefs: From Natural Philosophy to Natural Science, 1700-1900" (2005), side 171ff.

Jensen, J. Vernon: 'Return to the Wilberforce-Huxley debate', British Journal for the History of Science, 21 (1988), 161-79

Lennox, John C.: "God's Undertaker. Has Science buried God?" 2009, 26f.

Lindberg, David C.; Numbers, Ronald L. (1986). "Beyond War and Peace: A Reappraisal of the Encounter between Christianity and Science". Church History (Cambridge University Press) 55 (3): 338-354

Lucas, John R.: 'Wilberforce and Huxley: a legendary encounter', The Historical Journal, 22 (1979), 313-30

Milner, Richard: "Charles Darwin" (1994), side 79ff.

Moore, James R.: "The Post-Darwinian Controversies" (1981), side 60f.

Mrs. Lyell (ed.): "Life, Letters and Journals of Sir Charles Lyell" (2004), Vol. II, side 334

Olson, Richard G.: "Science & Religion" (2004), side 204ff.

Orel, Harold (ed.): "Charles Darwin. Interviews and Recollections" (2000), side 171ff. Han gjengir Leonard Huxleys ord fra hans bok *Life and Letters of THH*, med sine egne kommentarer på slutten).

Richards, Robert J: "Darwin and the Emergence of Evolutionary Theories of Mind and Behavior" 1987, side 4 og 549f.

Ruse, Michael: "The Evolution-Creation Struggle" (2005), side 95.

Ibid.: "Can A Darwinian Be A Christian? The Relationship Between Science and Religion" 2001, side 1f, 4f.

Secord, James A.: "Victorian Sensation" (2000), side 513

Sigdwick, Isabella: Se nedenfor

Stark, Rodney: "For the Glory of God. How Monotheism led to Reformations, Science, Witch-hunts, and the End of Slavery" (2003), side 187ff.

White, Michael and Gribbin, John: "Darwin. A Life in Science" (1995)

Se også:

<http://creation.com/wilberforce-huxley-debate>

<http://www.psychologytoday.com/blog/the-prince-evolution/201203/why-lady-brewster-fainted-in-1860>

<http://www.st-edmunds.cam.ac.uk/cis/brooke/lecture1.html>

<http://letterstonature.wordpress.com/2012/02/23/making-history-suskind-continued/>

<http://spiritualmeanderings.wordpress.com/conflict-myths/wilberforce-and-huxley/>

<http://users.ox.ac.uk/~jrlucas/legend.html>

Noter:

ⁱ http://en.wikipedia.org/wiki/1860_Oxford_evolution_debate

ⁱⁱ *But as the audience left the hall, the **Bishop of Worcester's wife** was heard to voice her opinion of the Theory of Evolution to her companion: 'Let us hope it is not true. But if it is true, let us hope it does not become generally known.'*

Foruten at Nrk-radio P2 gjentok denne historien og at programlederen lot til å more seg over den sammen med forhåpentlig så mange lyttere som mulig, så finner vi den gjengitt bl.a. følgende steder:

Gratzer, Walter Bruno: "Eurekas and Euphorias: the Oxford Book of Scientific Anecdotes", Oxford University Press (2002:73)

Leakey, Richard E. and Lewin, Roger: "Origins: What New Discoveries Reveal About the Emergence of our Species and Its Possible Future" (1977:21).

Montagu, Ashley: "*Man's Most Dangerous Myth: the Fallacy of Race* (1945:27)

Sagan, Carl and Druyan, Ann: "Shadows of Forgotten Ancestors" (1992: 276)

Selveste Michael Ruse siterer utsagnet som om det var sant i artikkelen "Philosophers rip Darwin" i 2010: Se <http://chronicle.com/article/What-Darwins-Doubters-Get/64457/>

Det opptrer også i en tilsynelatende svært seriøs PDF-artikkel, kap. 8 "The Evolution of Human Behavior" på nettstedet <http://faculty.ed.uiuc.edu/g-cziko/twd/pdf/twd08.pdf>, forfatteren siterer det fra Giddens, kap. 2, det må være en av Antony Giddens bøker om modernitet han mener, han utgir to om emnet i 1991, se www.amazon.com.

På nettstedet http://www.marineconnection.org/docs/MacLeod_PhD_Thesis.pdf ser vi at det er et sitat som innleder en doktoravhandling om hvaler i 2005!

ⁱⁱⁱ Se for eksempel <http://scienceblogs.com/laelaps/2009/08/11/i-have-developed-something-of/> og <http://quoteinvestigator.com/2011/02/09/darwinism-hope-pray/>

^{iv} Se min bok "Darwinboken. Hva du ikke visste om Charles Darwin" (2009), side 14.

^v Desmond & Moore 1991: 495, deres kilde er et brev fra et brev fra G. Johnstone Storey til Darwins sønn 17. may 1895, 35 år etter begivenheten; Claudill 1997:37. Ifølge en så markert vitenskapshistoriker som Bowler er myten at den ærverdige kapteinen "stalked around the hall [valset rundt i hallen] waving a bible" (2007:107). I 1989 skriver han faktisk at møtet ifølge myten "utartet i et opprør" (196).

(http://en.wikipedia.org/wiki/Robert_FitzRoy og http://en.wikipedia.org/wiki/1860_Oxford_evolution_debate)

^{vi} Opplysningen stammer fra Hookers brev til Darwin 2. juli 1860 (Burkhardt et al 1993:270). Men vanligvis blir det ikke nevnt at salen møtet foregikk i, var fullt lang tid i forveien, og det var sommer. Rommet var "crowded to suffocation [så fullpakket at folk holdt på å kveles] (long before the speakers appeared)" (L. Huxley 1903 vol. I, 263, Hooker 1917: 522), rommet "var proppet med mellom 700 og 1000 personer"; Hooker, som ovenfor; Browne 2003:121). Når en leser Leonard Huxley, kan en få den forståelsen at der var store vinduer nedover hele vestsiden av rommet og at vinduskarmene "were packed with ladies" som satt og viftet med lommetørklærne sine. Da Thomas Henry Huxley kom med sitt innlegg, hadde møtet vart i mer enn halvannen time, trolig to (Draper talte en time, så kom Ferrar, Greswell, Dingle og Beale med sine innlegg, deretter talte Wilberforce ca. en halv time). En skulle tro det ble ganske varmt og tett i salen etter hvert, og der var definitivt ikke noe friskluftsanlegg. Darwins biograf Janet Browne nevner også at Hooker (han holdt på en god stund), Henslow og Lubbock hadde innlegg før hun nevner noe om at "one over-stretched scientist's wife in the early months of pregnancy [graviditet] gave up completely and fainted [besvimte]". Det er klarlagt at dette var lady Jane Brewster, trolig hustruen til Sir David Brewster (1781-1868), datter av Thomas Purnell [noen skriver det Purnell] av Scarborough, født 1827. Så kan en spørre hvor oppsiktsvekkende det er at en kvinne i sin tidlige graviditet besvimer i en slik setting og om det er noe å lage et nummer av? Selvsagt bare dersom det kan tjene til å latterliggjøre evolusjonsmotstandere ...

Hvor dumt dette kan anvendes, se denne artikkelen av en professor i psykologi:

<http://www.psychologytoday.com/blog/the-prince-evolution/201203/why-lady-brewster-fainted-in-1860>

^{vii} Leonard Huxley: "The Life and Letters of Thomas Henry Huxley" vol. I, 1903: 266, facsimile. Men i sitt detaljerte brev om hendelsen til sin venn, legen Fredrick Daniel Dyster 9. september 1860, altså ganske kort tid etterpå, nevner THH det ikke i det hele tatt (referert delvis i Lucas 1979, samme i Jensen 1991:74; Huxley Papers, Imperial College, London, vol. 15, fols. 117f.).

^{viii} I brev fra THH 27. juni 1891 til Darwins sønn Francis D.; 1903, vol. I:272). Det forteller litt om den svake historisiteten at en så kjent vitenskapshistoriker som Adrian Desmond verken nevner eller omtaler denne setningen i sin over 800 siders tykke Huxley-biografi. Dette er et utsagn som en bare kan se helt bort fra, og det sier jo egentlig ikke noe heller, det er bare en talemåte, i så fall.

^{ix} Han brukte 6 sider på fraværet av fossiler i geologiske prøver som kunne vise at arter utviklet seg: http://www.victorianweb.org/science/science_texts/wilberforce.htm

Darwin skriver til vennen Hooker at han fant biskopens kritikk "uvanlig dyktig, det plukker ut med dyktighet alle de stedene der jeg mest kommer med antakelser og bringer fram alle vanskelighetene. Artikkelen gjør narr av meg på en glimrende måte .." (brev 20. (?) juli 1860, F. Darwin II: 324; Burkhardt et al 1993:293).

^x Moore 1979:60

^{xi} S. 495

^{xii} Jensen 1991:68f., jfr. referat fra ukeavisen "Atheneum" i Burkhardt et al 1993:593 der Huxleys protest mot Owen er med: Forskjellen mellom apehjernen og menneskets hjerne var ikke så stor som Owen påstod.) Pussig, denne diskusjonen er nesten glemt i forhold til den andre, de ideologiske grunner for dette er åpenbare!

Darwins venn, geologen Lyell skriver i et brev noen få dager etter til Sir Charles Bunbury om møtet. Men han var ikke til stede. Han sier også at "jeg har hørt flere forskjellige versjoner av denne krangelen ("shindy"). Hans egen versjon kan ikke brukes som kilde i en seriøs presentasjon av episoden (Lyell 2004 – replica fra 1881, vol. II, 334, brev av 4. juli 1860). Darwins sønn Francis D. skriver også: "Mange versjoner av Huxleys tale var tilgjengelige .." (F. Darwin 1892: 253).

^{xiii} Brev til Sir Charles Anderson 3. juli 1860, sitert i eng. Wikipedia.

^{xiv} Brev fra Huxley til Frederic Daniel Dyster 9. september 1860, trykket i Cyril Bibby: "The Essence of T.H. Huxley" 1969:12, se også sitat i James 2005:179; jf.188). I brev 1891 skriver Huxley at Wilberforce aldri ble uvenner med ham på grunn av "debatten" (trolig siden SW alltid siden syntes at han selv hadde vunnet), han "bar ikke noe nag, men var alltid vennligheten selv når vi tilfeldigvis møttes i de kommende år" (L. Huxley 1903, vol I, 272).

Også Jensen sier at SW og Huxley at beholdt et høflig ("civil") forhold, trolig fordi begge mente de hadde vunnet. Huxley skriver brev til SW seks måneder etter at de møttes i Oxford og kaller ham "Lord Bishop of Oxford og "his Lordship" (84).

Da hører også med til historien at da SW hørte Darwins reaksjon av deres felles venn, presten i Darwins landsby Downe, sa han: "Jeg er glad han tar det på den måten, han er slik en flott fyr." (Gould 397).

^{xv} I brev til Charles Darwin 2. juli 1860, Burkhardt et al 1993: 270.

^{xvi} " .. but he could not throw his voice over so large an assembly, nor command the audience; & he did not allude to Sam`s weak points nor put the matter in a form or way that carried the audience .." (ibid.)

^{xvii} Lucas siterer det som Huxley angivelig skal ha innledet sitt hovedpoeng med og skriver for eksempel: "If then, said I, the question is put to me ...", but was it? *It seems fairly clear that it was not*" (J.A.s uthevning).

Giggs skriver: "Wilberforce did *not* ask Huxley the ape question in his speech at the debate." (Giggs` uthevning).

"Trouble is, it [the legend] didn`t happen" (Stark 2003:188).

Caudill mener som mange det hele er en myte som er konstruert av Darwins sønn Francis og Huxleys sønn Leonard (Caudill 1997:27-45).

Gould: "Men hva hadde egentlig Wilberforce sagt som skulle ha vekket Huxleys vrede? Helt overraskende, på dette sentrale punktet har vi ingenting bortsett fra en vrimmel av motstridende rapporter. Ikke to beretninger samstemmer." Han beklager seg over at en finner alle mulige ombyttinger ("permutation") av mening. (394) (...) *Det synes helt usannsynlig ut at det sentrale punktet i den offisielle versjonen [av legenden] kan være sann – nemlig, at Wilberforce hånte Huxley ved å spørre han direkte om han kunne spore sitt personlige opphav fra besteforeldre tilbake til apene .."* (395, J.A.s uthevning).

Engelsk Wikipedia: "Ingen ordrette beretninger ("verbatim accounts") fra debatten eksisterer, og der er betydelig usikkerhet om hva Huxley og Wilberforce faktisk sa." (http://en.wikipedia.org/wiki/1860_Oxford_evolution_debate)

^{xviii} På side 552 i Desmond heter det om Huxley: "Frank Darwin`s Life and letters of Charles Darwin [på 1880-tallet] would start the public glorification of the 1860 Oxford Confrontation". Og på side 604: "He [T. H. Huxley] was received as a hero himself now. (...) The students were steeped [fordypet, støpt] in the mythology of 1860." Og på 627: "And as Ruth Barton says, Huxley portrayed Science as more rigorous [streng], more critical, and equally character-forming. This was already evident [klart] when "Theology" was "massacred", as the legend had it, at the 1860 Oxford Association meeting. In fact, Archdeacon Ferrar remembered it as a question of manners [manerer, oppførsel]. Wilberforce`s "flippant [nesevise] question on grandma Huxley`s descent [avstamning] from apes showed that "the Bishop had forgotten to behave like a gentleman".

Om emnet sier Jensen: "I de senere årene ble andre versjoner samlet inn og gjengitt i biografiene av fedrene ved Leonard Huxley og Francis Darwin. Vi selv må selvfølgelig bruke alle slike beretninger med varsomhet, slike som er samlet opp i hukommelsen etter mange år, siden biografene forståelig nok er ivrige etter å sette sine familier i det best mulige lys." (1991:74).

Gould beskriver episoden nokså sarkastisk og skriver: "Slik presenterte pliktoppfyllende sønner den offisielle versjonen konstruert av en komite på to, hoveddeltakerne Huxley og [botanikeren John Dalton] Hooker, fra minner farget etter 30 års kamp. Vi kan bare være enige med [artikkelforfatteren om saken] Sheridan Gilley, som skriver:

”Standardberetningen er en fullstendig ensidig utgytelse [effusion] fra vannersiden, satt sammen lenge etter episoden, ukritisk kopiert fra bok til bok og dannet av de helgendyrkende konvensjonene til den victorianske liv og brev-skikken”. (1991:399)

Darwins biograf Peter J. Bowler skriver at ”vi vet nå at dette bildet [av legenden] er falskt, skapt av tilhengere av vitenskapelig rasjonalisme for å støtte opp om deres egen tolkning av fortiden hvor vitenskapen alltid triumferer i ”kampen” mot religionen” (1996: 145).

Til og med en så rasjonalistisk og anti-religiøs forfatter som Daniel D. Dennett skriver så treffende: ”Dette er en historie som er fortalt så ofte i så mange variasjoner at vi må regne den som et phylum (hovedavdeling] av emner, ikke bare en art” (1995:336).

^{xix} 2001, side 2 og 5. Ruse viser til Lucas og Jensen. Og et annet sted skriver samme Ruse: “In fact, the encounter [historien] was probably very different from that of a popular lore [kjennskapen]. The bishop and his supporters were well satisfied with their showing, and my suspicion is that everyone went off happily together for supper – a good fight and a good meal, with lots to drink” (Ruse 2005:95).

^{xx} En viktig kilde for ”legenden” om Huxley og Wilberforce er skrevet av Mrs Isabella Sidgwick, *Macmillan's Magazine*, LXXVIII, no. 468, Oct. 1898, 'A Grandmother's tales', 433-4: "I was happy enough to be present on the memorable occasion at Oxford when Mr Huxley bearded Bishop Wilberforce. There were so many of us that were eager to hear that we had to adjourn to the great library of the Museum. I can still hear the American accents of Dr Draper's opening address, when he asked 'Air we a fortuitous concourse of atoms?' and his discourse I seem to remember somewhat dry. Then the Bishop rose, and in a light scoffing tone, florid and he assured us there was nothing in the idea of evolution; rock-pigeons were what rock-pigeons had always been. Then, turning to his antagonist with a smiling insolence, he begged to know, was it through his grandfather or his grandmother that he claimed his descent from a monkey? On this Mr. Huxley slowly and deliberately arose. A slight tall figure stern and pale, very quiet and very grave, he stood before us, and spoke those tremendous words - words which no one seems sure of now, nor I think, could remember just after they were spoken, for their meaning took away our breath, though it left us in no doubt as to what it was. He was not ashamed to have a monkey for his ancestor; but he would be ashamed to be connected with a man who used great gifts to obscure the truth. No one doubted his meaning and the effect was tremendous. One lady fainted and had to be carried out: I, for one, jumped out of my seat; and when in the evening we met at Dr Daubeney's, every one was eager to congratulate the hero of the day. I remember that some naive person wished it could come over again; and Mr. Huxley, with the look on his face of the victor who feels the cost of victory, put us aside saying, 'Once in a life-time is enough, if not too much.'"